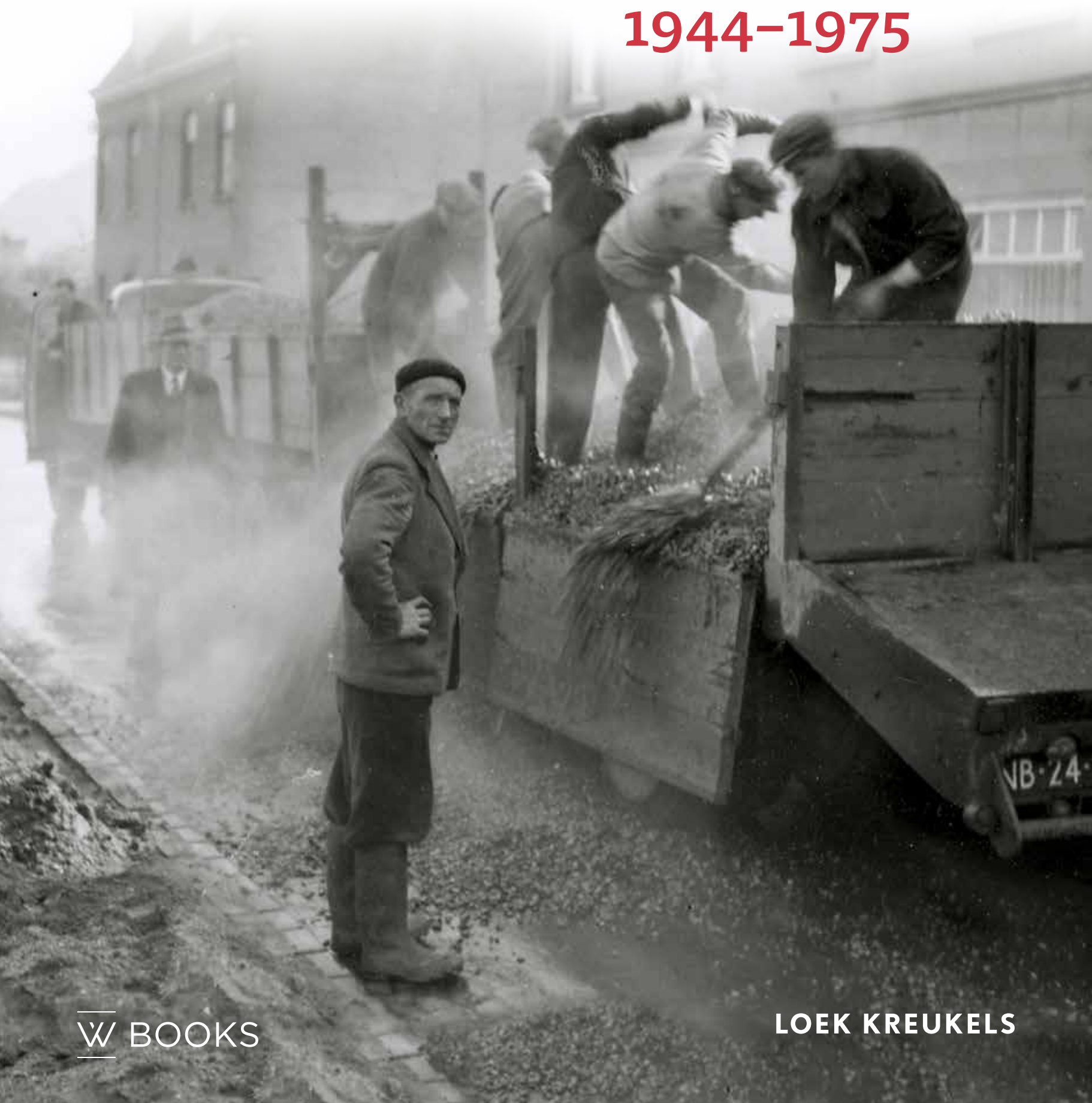

Morgen wordt het beter

De Mijnstreek
1944-1975

INHOUD

Woord vooraf	5
Kerkradenaren tussen twee vuren	6
Armoë, herstel en vernieuwing	14
Limburgse bouwstoffen in de wederopbouw	32
Jolijt, folklore, tradities en veel muziek	40
Glück auf!	52
Van groentje tot grijsaard	60
Vrouwen in een mannenwereld	76
Rangen en standen, in en buiten de mijn	92
Vrije tijd, vakantie en sport	96
God bleef nog even in Limburg	112
Opbouw en afbraak	118
Bronnen	127
Fotoverantwoording	128
Colofon	128

📍 In juli 1952 marcheren de muziekkorpsen van de Staatsmijnen Maurits en Emma en van de Domaniale Mijn voor het raadhuis van Geleen.

⬢ Kompels in de jaren vijftig met hun 'pungels' op weg naar de mijn voor de middagdienst.

Woord vooraf

Morgen wordt het beter is geen geïllustreerd geschiedverhaal over het wel en wee van de Zuid-Limburgse mijnstreek in de naoorlogse jaren. Dat verhaal kan beter in woorden worden verteld, al dan niet geïllustreerd. Het is een poging verschillende onderwerpen uit die geschiedenis van de Mijnstreek op een toegankelijke manier te presenteren.

De historische foto's die de naoorlogse mijnstreek in beeld brengen, illustreren de beperkingen van een verhaal dat slechts in beelden wordt verteld. Het is niet eenvoudig fotografisch te vertellen hoe mensen hun tijd beleefden, of ze optimistisch naar de toekomst keken of juist het ergste vreesden.

Veel mensen waren in de jaren vijftig bang. Bang voor een nieuwe oorlog. Bang dat de westerse beschaving ten onder zou gaan, bang dat Nederland 'te vol' was. Bang dat de woningnood nooit voorbij zou gaan en dat toekomst door gebrek aan werkgelegenheid er voor de jeugd donker uitzag. En toen die bange jaren eindelijk voorbij waren en met de welvaart en woelige jaren zestig een nieuwe tijd aanbrak, sprak men over de jaren vijftig als een periode van grote stabiliteit, zelfs van 'gouden jaren'. De bijna dagelijkse hoop dat het morgen beter zou worden, was vergeten. De opbouw en afbraak van steenkolenmijnen is overtuigend in beelden te brengen. Maar hoe vertel je bijvoorbeeld welke invloed de mijnsluitingen hadden op het persoonlijke leed dat het verlies van zekerheid veroorzaakt? Daarvoor werden door de mijndirecties geen fotografen ingehuurd. En je vindt ook vrijwel geen foto's van de duizenden kleine en grote mijnongevallen die jaarlijks onder- en bovengronds plaatsvonden. En hoe maak je duidelijk hoe kort het leven van een mijnwerker was die aan silicose leed? Ook opnames van de ziekenhuisafdelingen en sanatoria met (ex-) mijnwerkers, naar adem happend met slangetjes in hun neus, zijn in de beeldbanken vrijwel afwezig.

Voor positieve public relations hadden de mijnen na de oorlog veel goede fotografen en auteurs in dienst. Maar niet om de rauwe werkelijkheid of de afkeer van mijnarbeid vast te leggen. Aan het feit dat juist mijnwerkersgezinnen relatief vroeg aan geboortebeperving deden en het gemiddelde aantal kinderen in een gemeente als Kerkrade na de oorlog zelfs onder het landelijke gemiddelde lag, gingen de mijndirecties liever voorbij. En de

kerk ook. Wel werd een bedrijfsfotograaf van het bedrijfstijdschrift *Steenkool* snel op pad gestuurd als bleek dat ergens in de mijnstreek een gezin woonde met zeven zonen die allen in de mijn werkten. Want dat was het ideaal van het mijnbedrijf. Zo moesten ook artikelen over bejaarde mijnwerkers vooral de indruk wekken dat de mijnarbeid niet zo ongezond was.

Het ging erom de gewenste werkelijkheid te verbeelden. De voorlichters van de mijn maakten vooral propaganda voor de mijnarbeid en het mijnwerkersleven. Voor vrijwel elke foto van het werk aan het kolenfront moest dat werk eerst worden stilgelegd. Niet alleen omdat de opname mislukte door het stof aan het kolenfront. De scènes moesten ook professioneel worden belicht. Vandaar de vele fraaie opnames waarop de houwer in het volle licht staat en meer op zijn afbouwhammer rust dan ermee werkt. Hoe hard, zwaar en gevaarlijke het werk was, werd er niet mee in beeld gebracht.

De tweede beperkende factor is het logische gevolg van de opzet van het boek. Elke geschiedverhaal is onvolledig. Wie de integrale geschiedenis van de mijnstreek zou willen schrijven, heeft ook aan 500 bladzijden niet genoeg. De teksten zijn niet meer dan een toelichting bij de beelden. Wie nieuwsgierig is naar méér, vindt op de gelijknamige website (www.morgenwordthetbeter.nl) niet alleen de verwijzingen naar de bronnen die werden geraadpleegd, maar ook langere, toelichtende teksten bij verschillende thema's uit het boek. Daar wordt ook, voor zo ver dat mogelijk is, toegelicht uit welke beeldbank de foto's afkomstig zijn.

De medewerkers van de archiefinstellingen en met name Danielle Habets, Truus Wanrooij, Ludo Roijackers en Paul Arnold wil ik van harte danken voor hun enthousiaste medewerking. Zonder hen was dit boek niet tot stand gekomen.

Loek Kreukels

Armoë, herstel en vernieuwing

❖ ❖ Puinruimen op zondag

Als de Duitsers zijn vertrokken, wordt duidelijk hoeveel schade is aangericht en kan het puinruimen beginnen. De foto's op deze twee pagina's tonen de chaos die bewoners van Kerkrade na de bevrijding aantreffen. Niet alleen fietsen maar ook veel locomotieven en spoorwegwagons, vrachtwagens en zelfs paarden zijn naar Duitsland verdwenen.

Geen stad in de Mijnstreek had zo geleden onder de oorlog als Kerkrade. Nadat in september werd begonnen met het ruimen van het puin hielpen mijnwerkers van de Kerkraadse en de overige mijnen ook bij het puinruimen in andere steden.

In april 1945 was Limburg ten noorden van Sittard eindelijk bevrijd. Op verschillende zondagen (de enige vrije dagen) vertrokken legertrucks met honderden mijnwerkers

naar de zwaargehavende steden Roermond en Venlo om daar puin te gaan ruimen. Vóórdat de eerste schop werd opgepakt, las de Hoofdaalmoezenier de vrijwilligers eerst ter plaatse de H. Mis voor. Want werken op zondag en de mis verzuimen was eigenlijk niet toegestaan.

De mijnwerkers maakten in één dag zeven straten in het zwaar geteisterde Roermond vrij van puin. De letterkundige Antoon Coolen berichtte er enthousiast over voor radio Herrijzende Nederland. 'Deze mannen besteedden, na een week zware en ingespannen arbeid in de mijnen, hun vrije Zondag om de bevolking der getroffen Limburgse steden deze belangrijke hulpdienst te verlenen, [...] dit is een echte, trouwhartige daad, die de mannen uit de mijnen van ons Limburg siert.'

WROON & DREESMANN

◆ Structureel

Na de Tweede Wereldoorlog is de woningvoorraad kleiner en zijn nieuwe woningen kwalitatief van mindere kwaliteit dan vóór 1940. De woningnood wordt volksvijand nummer één. Tussen 1946 en 1962 worden één miljoen sociale huurwoningen gebouwd. In Brunssum gaan in 1952 en 1953 in de buurt van Staatsmijn Hendrik 'zelfbouwers' aan de slag. Met gunstige hypotheek van de Staatsmijnen of het Algemeen Mijnwerkersfonds (AMF) wachten mijnwerkers en beambten niet langer op de bouw van sociale huurwoningen of aantrekkelijke koopwoningen, maar steken zij zelf de handen uit de mouwen. Of ze nemen een aannemer in de arm. Toch duurt de woningnood nog tot diep in de jaren zestig. Woningbouwcorporaties worden na de oorlog steeds meer in een keurslijf van strenge regulering geduwd. Daarmee komt volkshuisvesting als volksverheffingsideaal uiteindelijk op de achtergrond. Met een bijna structurele woningnood tot gevolg.

♠ Trouw niet te gauw

Behoudende katholieken vrezen dat als gevolg van de woningnood paren later in het huwelijksbootje stappen en minder kinderen geboren worden. Jonge stellen zouden hun huwelijk uitstellen omdat ze niet, zoals velen als gevolg van de woningnood wél deden, bij moeder of schoonmoeder willen onderhuren. In Kerkrade is dat laatste in 1959 in bijna 17 procent van de woningen het geval. Moeders die hun dochters geen ongelijk geven als ze nog van het leven willen genieten, krijgen in de regionale pers de wind van voren. 'Ik zeg tegen m'n dochter: "Trouw maar niet te gauw, want dan heb je niets meer aan je leven".' De plaatselijke krant *De Zuid-Limburger* trekt fel van leer tegen jonge vrouwen die liever 'uitgaan, een bios pikken, fuifjes najagen, ongebonden zijn en een zorgeloos leven' dan snel een groot gezin stichten.

Van de ongehuwde 'zelfbouwers' van het gezellenhuis uit Brunssum (zie foto) kon dat niet worden gezegd. Die staken in juni 1952 met het bouwen van een eigen huis zelf de handen uit de mouwen.

Buitenspelen

In de tweede helft van de jaren vijftig kunnen de kinderen in de Dr. Evertstraat in Kerkrade nog profiteren van de autoluwe straten. Met de komst van de welvaartstaat begin jaren zestig wordt het buitenspelen door het toenemend verkeer steeds gevaarlijker.

❖ Eigen verenigingen

Beambten en partners amuseren zich op de dansavond die de Staatsmijnen in 1952 organiseert ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het bedrijf. Arbeiders en beambten hebben hun eigen, door de mijnen gesponsorde en strikt van elkaar gescheiden, sport- en culturele verenigingen. Voorkomen moet worden dat beambten, vooral opzichters, zich verbreederen met hun ondergeschikten. Dat is niet altijd gemakkelijk. Opzichters worden immers ook gerekruteerd uit de houters. Als verlengde arm van de werkgever lopen zij het gevaar tussen wal en schip terecht te komen.

❖ Sport in bedrijfsverband

Onder de vlag van de Oranje-Nassaumijnen bloeit in 1961 een gevarieerd aantal sportverenigingen voor beambten waarvan de leden, volgens de directie, méér dan de arbeiders, behoefte hebben aan sportbeoefening in bedrijfsverband. De hockeyclub van de mijn zal bij de arbeiders weinig belangstelling hebben getrokken. Net zo min als de lawntennisclub, de korfbalclub of de handboogschietvereniging. En om aan te sluiten bij de oriëntatie-rittenclub had je toch echt een auto nodig.

❖ Kolen voor thuis

In 1959 brandt de kolenkachel nog in vrijwel alle woningen. Iedereen die op de loonlijst van de mijn staat, heeft recht op kolen voor eigen gebruik. Wie méér verdient zit er warmer bij dan personeelsleden die lager op de ladder staan. Of helemaal niet meer op de ladder staan. Bij de arbeider die het minste verdient ligt 'sjlam' voor de deur. Als een zwarte jellypudding van kolenstof en water waar te veel verdikkingsmiddelen doorheen zijn geroerd. Met een scherpe schop moet je daar stukken vanaf snijden.

❖ Inkomsten

Ook de administratieve beambten zitten er warmpjes bij. Uit onderzoek blijkt dat de lonen van de arbeiders tot de tweede helft van de jaren vijftig zelfs te laag zijn om van rond te komen. Beambten vormen begin jaren vijftig iets meer dan 10 procent van de personele bezetting van de mijnen. Uit een onderzoek van de Mijnindustrieraad uit 1947 komt naar voren dat de hogere beambten bijna tweeënhalve maal zoveel verdienen als bovengrondse arbeiders en twee maal zoveel als ondergrondse arbeiders, neveninkomsten inbegrepen. De inkomsten van het gemiddelde gezin van een bovengrondse arbeider zijn te laag om de huishoudelijke uitgaven te dekken.

God bleef nog even in Limburg

✦ Uitbundige beleving

Sacramentsprocessie in Valkenburg, 1949. Eind jaren veertig en jaren vijftig is slechts een gering aantal (vier procent) van de inwoners van de mijnstreek geen lid van een kerkgenootschap. Bij de Volkstelling van 1947 is ongeveer tien procent niet rooms-katholiek. De Limburgse katholiek houdt van de uitbundige beleving en het barokke element in het geloof. Van kleurrijke vaandels, stemmige muziek, gezang en geschetter van trompetten. Zowel in processies, bij de intocht van een nieuwe pastoor, de eerste mis van een kapelaan als in carnavalsoptochten. Menig priester ziet het met enige scepsis. De geloofsbeleving van de Limburg zou te weinig diepgang hebben, gaat niet veel verder dan uiterlijk vertoon. Kijken ze er niet te veel met een 'Hollandse' bril naar? Bij vrijwel alle wereldgodsdiensten overheerst de emotionele uiterlijke beleving. Maar als reactie op het uitbundige katholicisme níet bij het protestantisme.

✦ Heiligdomsvaart

'De Hollandse clerus vindt over het algemeen zijn ideaal nog steeds in het verleden, toen er van democratie nog geen sprake was en, wat uiterlijk vertoon betreft, de Kerk veel meer in ere werd gehouden door de toenmalige kasteelheren dan zij thans in ere wordt gehouden door de leiders van volkspartijen.[...] Een deken van Sittard, Meerssen of Heerlen, die ééns met Jhr. Ruys in een open landauer door de omliggende dorpen heeft rondgereden, verkondigt zijn heel leven lang aan alle vrome parochianen den lof van dit toonbeeld van katholiciteit, waarop heel Limburg trots moet gaan!'

In 1957 rijdt de bisschop van Roermond, mgr. dr. J.H.G. Lemmens, in gezelschap van de aartsbisschop van Keulen en de deken van Maastricht in een open landauer rond ter gelegenheid van de heiligdomsvaart in Maastricht. Bijna vijftig jaar nadat mgr.dr. H. Poels aan de latere (eerste) minister van Arbeid Aalbers schreef dat de hogere katholieke geestelijkheid het liefst nog in de middeleeuwen leefde.

Fotoverantwoording

Nationaal Archief: 6, 10l, 10r, 16, 17b, 17o, 18, 19l, 19r, 21l, 21r, 22, 23b, 23o, 24, 26, 28l, 29, 34, 39, 44, 45, 47, 49b, 50l, 51, 55, 56, 57b, 57o, 58, 59, 60, 61r, 62, 63, 65o, 66l, 66r, 67, 70l, 72, 73, 74r, 75, 77, 80, 88, 89, 90, 99, 101o, 102, 104l, 106b, 106o, 107, 108l, 108r, 109l, 109r, 110, 111, 112, 116l, 116r, 121r, 122l, 123l, 123r, 124b, 124o, 125b, 125m, 125o

Regionaal Historisch Centrum Limburg, beeldbank DSM: 2, 4, 20l, 20r, 25, 28r, 30b, 30o, 31, 32, 33, 35o, 36, 37, 40, 41, 42, 46, 49o, 50r, 52, 54, 61l, 64, 65b, 68l, 68r, 69, 70r, 71l, 71r, 74l, 76, 78b, 78o, 79, 81b, 82l, 82r, 83, 84b, 84o, 85l, 85r, 91b, 91o, 92, 93, 94l, 94r, 95b, 95o, 96, 97, 100b, 100o, 101b, 103b, 104r, 105, 114l, 114r, 115, 117b, 117o, 118, 119, 120, 121l, 122r, 126

Gemeentearchief Kerkrade: 15, 35b, 81o, 82o, 86, 103o

Beeldbank NIOD, beeldbank WO2: 7, 8b, 8o, 12, 13, 14

Beeldbank NIMH: 11b, 11o

Heemkundevereniging Geleen: 9

Aviodrome Lelystad: 38

Het Utrechts Archief: 48

Wikipedia: 124m

b = boven
o = onder
l = links
r = rechts
m = midden

Colofon

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Tekstensamenstelling

Loek Kreukels

Vormgeving

Riesenkind, 's-Hertogenbosch

© 2024 WBOOKS Zwolle / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2024.

ISBN 978 94 625 8588 1
NUR 693

Op het omslag:
Wegverbetering in de Drievogelstraat, Spekholzerheide (Kerkrade), datum onbekend. Beeldbank gemeentearchief Kerkrade, no 452